

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ ТА СВОБОД ДИТИНИ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ

ENSURING CHILDREN'S RIGHTS AND FREEDOMS DURING MARTIAL STATE

Волошанівська Т.В., д.ю.н., доцент,
доцент кафедри кримінально-правових дисциплін
Одеський державний університет внутрішніх справ
ORCID ID: 0000-0002-1060-5412

В статті досліджено забезпечення прав та свобод дитини під час воєнного стану. Забезпечення прав і свобод дітей в умовах воєнного стану є дуже важливим з кількох причин. Так, воєнний стан створює надзвичайні умови, які загрожують основоположним правам дитини на життя, освіту, охорону здоров'я та захист від насильства. Діти примусово переміщуються, розлучаються зі своїми сім'ями або стають жертвами експлуатації. По-друге, як держава-учасниця Конвенції ООН про права дитини, Україна зобов'язана гарантувати захист прав дітей навіть під час збройного конфлікту. Це вимагає адаптації національного законодавства та розробки спеціалізованих механізмів допомоги дітям у таких ситуаціях. По-третє, нинішній воєнний стан в Україні, спричинений зовнішньою агресією, підкреслює необхідність вжиття ефективних заходів для захисту дітей таких як, створення безпечних зон, надання психологічної підтримки та забезпечення базових потреб, таких як харчування та медична допомога.

Зроблено висновок, що забезпечення прав і свобод дітей в умовах воєнного стану є складною проблемою, яка потребує комплексного підходу. Так, національне законодавство України містить нормативно-правову базу для захисту прав дітей, але її фактична реалізація в умовах воєнного стану стикається з такими обмеженнями, як брак ресурсів та неналежна координація між державними установами. Для того, щоб законодавча база була ефективною, її слід вдосконалити шляхом розробки чітких дій у надзвичайних ситуаціях та посилення співпраці з міжнародними організаціями. Особливу увагу слід приділити захисту дітей від насильства, гарантуванню доступу до освіти та охорони здоров'я, а також підтримці сімей, які опинилися в скрутному становищі. Важливо також налагодити систему психологічної реабілітації дітей, які пережили травматичні події. Виконання цих завдань є не лише юридичним обов'язком держави, а й важливим кроком до забезпечення майбутнього суспільства через гарантування благополуччя підростаючого покоління. Тому захист прав дітей в умовах воєнного стану потребує не лише правових заходів, а й заходів соціально-психологічного характеру, які враховують специфіку ситуації, що склалася.

Ключові слова: забезпечення, адміністративна діяльність, Національна поліція, права та свободи дитини, захист дітей.

The article examines the provision of children's rights and freedoms during martial law. Ensuring the rights and freedoms of children under martial law is very important for several reasons. Thus, martial law creates extraordinary conditions that threaten the fundamental rights of children to life, education, health care and protection from violence. Children are forcibly displaced, separated from their families or victims of exploitation. Secondly, as a state party to the UN Convention on the Rights of the Child, Ukraine is obliged to guarantee the protection of children's rights even during an armed conflict. This requires the adaptation of national legislation and the development of specialized mechanisms to help children in such situations. Third, the current state of war in Ukraine, caused by external aggression, emphasizes the need to take effective measures to protect children, such as creating safe zones, providing psychological support and providing basic needs such as food and medical care.

It was concluded that ensuring the rights and freedoms of children under martial law is a complex problem that requires a comprehensive approach. Thus, the national legislation of Ukraine contains a legal framework for the protection of children's rights, but its actual implementation in the conditions of martial law faces such limitations as a lack of resources and improper coordination between state institutions. In order for the legal framework to be effective, it should be improved by developing clear protocols for actions in emergency situations and strengthening cooperation with international organizations. Special attention should be paid to protecting children from violence, guaranteeing access to education and health care, as well as supporting families in difficult situations. It is also important to establish a system of psychological rehabilitation of children who have experienced traumatic events. Fulfillment of these tasks is not only a legal obligation of the state, but also an important step towards securing the future of society by guaranteeing the well-being of the younger generation. Therefore, the protection of children's rights in the conditions of martial law requires not only legal measures, but also measures of a social and psychological nature, which take into account the specifics of the situation.

Key words: provision, administrative activity, National Police, rights and freedoms of the child, child protection.

Вступ: Забезпечення прав і свобод дітей в умовах воєнного стану є дуже важливим з кількох причин. Так, воєнний стан створює надзвичайні умови, які загрожують основоположним правам дитини на життя, освіту, охорону здоров'я та захист від насильства. Діти примусово переміщуються, розлучаються зі своїми сім'ями або стають жертвами експлуатації. По-друге, як держава-учасниця Конвенції ООН про права дитини, Україна зобов'язана гарантувати захист прав дітей навіть під час збройного конфлікту. Це вимагає адаптації національного законодавства та розробки спеціалізованих механізмів допомоги дітям у таких ситуаціях. По-третє, нинішній воєнний стан в Україні, спричинений зовнішньою агресією, підкреслює необхідність вжиття ефективних заходів для захисту дітей таких як, створення безпечних зон, надання психологічної підтримки та забезпечення базових потреб, таких як харчування та медична допомога.

Мета і завдання статті полягає в тому щоб на основі чинного законодавства здійснити аналіз адміністративно-правових аспектів діяльності служби у справах дітей, визначити найбільш проблемні питання та запропонувати шляхи їх усунення.

Огляд останніх досліджень. Вище вказаному питанню увагу приділяли такі науковці, як В. Авер'янов, О. Бандурка, Ю. Баулін, Ю. Барабаш, Ю. Бисага, Ю. Битяк, В. Борденюк, А. Васильєв, В. Галуцько, І. Голосніченко, С. Гончарук, Є. Додін, А. Дубінський, С. Дністрянський, А. Закалюк, О. Зайчук, Є. Зозуля, В. Зуй, Р. Калюжний, Б. Кістяківський, Л. Кельман, Л. Коваль, А. Комзюк, В. Колпаков, Т. Коломоєць, О. Копиленко, М. Коржанський, М. Корнієнко, В. Котюк, В. Курило, В. Лихолоб, Д. Лук'янов, Н. Матузов, Р. Матяшовська, М. Міхеєнко, О. Омельчук, Н. Оніщенко, Н. Ортинська, О. Негодченко, О. Остапенко, Н. Оніщенко, Ю. Панейко, В. Петков, В. Погорілко, А. Сухарева, П. Рабінович, В. Репецький, А. Селіванов, М. Хавронюк, О. Ярмиш, Л. Ярмол та інші.

Але, у своїй більшості вони увагу звертали на загальні положення адміністративного права, або аналізувати більш загальні, суміжні чи спеціальні виклики, що потребує додатково вивчення.

Наукова новизна дослідження. Воєнний стан - це винятковий правовий режим, запроваджений з метою забезпечення безпеки та оборони держави. Тимчасово

обмежуються певні права і свободи громадян, що має значний вплив на повсякденне життя. Діти є особливо вразливими в таких ситуаціях і потребують додаткового захисту та підтримки, так як вони можуть бути позбавлені доступу до освіти та охорони здоров'я, наражатися на ризик насильства, експлуатації та психологічних травм. Вивчення правових механізмів забезпечення прав і свобод дітей в умовах воєнного стану в Україні в нинішній ситуації, де воєнний стан є реальністю в багатьох регіонах є вкрай нагальними. Крім того, як держава-учасниця Конвенції ООН про права дитини, Україна зобов'язана гарантувати захист прав дітей навіть під час збройного конфлікту.

В умовах воєнного стану в Україні, за масової евакуації та переміщення дітей, сімей з дітьми з населених пунктів, де ведуться активні бойові дії, значно зростають загрози життю та здоров'ю дітей, а також ризики зазнати різних форм жорстокого поводження, вчинення адміністративних чи кримінальних правопорушень щодо дітей, порушення інших їх прав [1]. Науковці проф. М. Корнієнко та доц. А. Сухарева зазначили, що військова агресія повністю змінила життя маленьких українців. Країна агресор зухвало порушує усі міжнародно-правові акти, які забезпечують та захищають права дитини. Серед основних порушень є: вербування дітей, використання забороненої зброї для введення війни, перешкоджання у наданні гуманітарної допомоги, позбавлення громадянства, незаконна депортація дітей, вбивства та каліцтва, пошкодження закладів охорони здоров'я, навчальних закладів, що призводить до неможливості реалізації прав останніх. З перших днів війни у співпраці з міжнародними партнерами держава розробляє та впроваджує програми, які спрямовані на захист прав дітей та надання гуманітарної, правової, психологічної, соціальної допомоги останнім. Національними та міжнародним законодавством передбачено механізми захисту прав дітей під час воєнного стану, однак реалізувати їх вкрай складно, оскільки країна агресор порушує усі норми міжнародного права [2]. Такої ж думки дотримується і проф. М. Сірант, та зазначає, що сьогодні існує нагальна проблема забезпечення прав і свобод дитини, реалізації яких став на заваді режим воєнного стану, запроваджений в Україні у зв'язку з широко-масштабним вторгненням російської федерації на територію України. Масштабні порушення прав дитини проявились у різних формах насильства, позбавленні батьківської опіки, примусового переміщення з території України, позбавлення свободи, і найголовніше, позбавлення життя [3]. Проф. Л. Наливайко наголошує, що сьогодні актуальним є запровадження в Україні єдиного підходу в забезпеченні прав дитини, яка отримала поранення, контузію, каліцтво, незалежно від отримання інвалідності, запровадження для таких дітей одноразової грошової допомоги; надання розширеного переліку необхідних їм медичних послуг та лікарських засобів. Це міжнародні злочини проти українських дітей, що не мають строків давності [4]. Таким чином, як бачимо що всі вище перелічені нами науковці, є одноголосними та підтримують думку, що в умовах воєнного стану забезпечення прав та свобод дитини є вкрай проблемним та потребує оновлення механізму підходів не тільки до надання цієї допомоги а і ряду змін у чинне законодавство. Зрозумілим чином, що основна роль у сфері забезпечення прав та свобод людини покладається на правоохоронні органи, серед яких особливе місце займає Національна поліція. Досліджуючи діяльність якої проф. В. Галуцько зазначала, що основними напрямками в роботі поліції є адміністративна й судова діяльність. Судова діяльність полягає в сприянні слідчому судді під час установлення порушень норм кримінального законодавства, у збиранні необхідних доказів за його дорученнями, розшуку осіб, які вчинили злочини, і передаванні їх судовому слідчому. Правоохоронна сфера

в усі часи була однією з умов формування правової держави. Вона є гарантом створення чіткого механізму контролю за правопорядком і законністю в суспільстві. Європеїзація суспільства, прагнення інтеграції в європейський простір, захист прав, свобод громадян, демократизація зумовлюють необхідність побудови якісно нової моделі правоохоронних органів, які відіграють визначальну роль у захисті прав і свобод людини та громадянина [5]. Повністю підтримуємо вказану точку зору.

На сьогодні у сфері забезпечення прав та свобод дитини розроблено велику кількість нормативно-правових документів. Однак, враховуючи практику Європейського суду з прав людини у сфері захисту прав дитини то ними запропоновано розглядати всі питання з урахуванням принципів правового статусу дитини, які випливають з міжнародно-правових документів, таких як Конвенції про права дитини 1989 року, у якому зазначається: рівноправність дітей (стаття 2); неприпустимість будь-яких форм дискримінації (стаття 2); пріоритет інтересів дитини при вирішенні будь-якого питання, що стосується дітей, так званий принцип якнайкращого забезпечення інтересів дитини (стаття 3); принцип забезпечення захисту і турботи про благополуччя дитини (стаття 5); невід'ємність і пріоритет права на життя (на держави покладається обов'язок забезпечити їх виживання і розвиток, стаття 6); право дитини висловлювати свою думку, викладати інформацію про свої проблеми (діти мають право бути почутими, стаття 12-15); принцип збереження індивідуальності дитини (стаття 8); неприпустимість катувань та інших жорстоких, нелюдських і принижуючих гідність видів поводження і покарання (стаття 37 а); принцип відповідальності батьків за виховання і розвиток дитини (стаття 18). А також, в рамках Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, де проголошено принцип верховенства права і зобов'язання договірних сторін дотримуватися прав людини [6]. Слід зазначити, що відносно дітей в умовах воєнного стану дуже часто здійснюються порушення цих принципів, особливо якщо мова йде про дітей, яких вивезли за межі України або відносно тих, хто перебуває на тимчасово окупованих територіях. Зрозуміло, що системі правосуддя ворожої держави немає необхідності у належному захисті прав дітей України. Це підтверджує і уповноважений з прав дитини, яким на щорічній Генеральній Асамблеї Європейської мережі дитячих омбудсманів ENOC, було зроблено доповідь «Виклики Офісу Омбудсмена України в захисті прав дітей під час війни», у якій зазначено, що понад 2 900 воєнних злочинів, скоєних проти дітей в Україні, розслідується Офісом Генерального прокурора; 1623 дитини постраждали внаслідок війни, з них 1123 отримали поранення, 504 – загинули; стосовно 13 дітей зафіксовано факти сексуального насильства (12 дівчат та 1 хлопець); 1233 дитини зникли безвісти; 19546 дітей примусово переміщено на тимчасово окуповані території або депортовано до Росії, 386 дітей повернули; 3395 закладів освіти зруйновано внаслідок бомбардувань та обстрілів, з них 363 не підлягають відновленню, 1376 медичних закладів зруйновано, з них 184 знищені повністю [7].

З метою забезпечення прав та свобод дітей Радою Європи запроваджено проект «Захист прав дітей під час війни та в післявоєнний період в Україні» який направлено для взаємодії щодо захисту прав дітей.

Отже, забезпечення прав і свобод дітей в умовах воєнного стану є складною проблемою, яка потребує комплексного підходу. Так, національне законодавство України містить нормативно-правову базу для захисту прав дітей, але її фактична реалізація в умовах воєнного стану стикається з такими обмеженнями, як брак ресурсів та неналежна координація між державними установами. Для того, щоб законодавча база була ефективною, її слід вдосконалити шляхом розробки чітких дій у над-

звичайних ситуаціях та посилення співпраці з міжнародними організаціями. Особливу увагу слід приділити захисту дітей від насильства, гарантуванню доступу до освіти та охорони здоров'я, а також підтримці сімей, які опинилися в скрутному становищі. Важливо також налагодити систему психологічної реабілітації дітей, які пережили травматичні події. Виконання цих завдань

є не лише юридичним обов'язком держави, а й важливим кроком до забезпечення майбутнього суспільства через гарантування благополуччя підростаючого покоління. Тому захист прав дітей в умовах воєнного стану потребує не лише правових заходів, а й заходів соціально-психологічного характеру, які враховують специфіку ситуації, що склалася.

ЛІТЕРАТУРА

1. Пам'ятка щодо забезпечення прав людини, зокрема дітей, в умовах воєнного стану. МВС. ОБСЄ. Київ. 13 с.
2. Корнієнко М. В., Сухарева А. О. Дотримання та захист прав дітей в умовах воєнного стану: роль поліцейських ювенальної превенції. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2023. Випуск 3. С. 9-13
3. Сірант М.М. Захист прав дитини в умовах воєнного стану. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2024. Випуск № 2. С. 694-696
4. Наливайко Л.Р. Правовий статус дитини, яка постраждала від війни. Електронне наукове видання «Аналітично-порівняльне правознавство». С. 77-81. URL: <https://app-journal.in.ua/wp-content/uploads/2024/08/13.pdf>
5. Галунько В. М. Законодавчі новації в захисті прав людини правоохоронними органами України. Процедура реформування юридичних наук в Україні та країнах ЄС : збірник матеріалів Міжнародної науково-практичної конференції (21 травня 2021 року, м. Херсон) / за ред. В. М. Галунько, В. В. Бондар. Херсон : ОЛДІ-ПЛЮС, 2021. С. 14-17
6. Сучасні виклики та актуальні проблеми захисту прав та інтересів дітей у цивільних та сімейних справах в умовах воєнного стану. Верховний Суд України. 67 с.
7. Представник Уповноваженого Ольга Алтуніна презентувала доповідь «Виклики Офісу Омбудсмена України в захисті прав дітей під час війни» на 27-й Щорічній Генасамблеї ЕНОС. URL: https://ombudsman.gov.ua/news_details/predstavnik-upovnovazhenogo-olga-altunina-prezentovala-dopovid-vikliki-ofisu-ombudsmana-ukrayini-v-zahisti-prav-ditej-pid-chas-vijni-na-27-j-shchorichnij-genasambleyi-enoc